X. Gamybos vietos
Manufacturing Sites

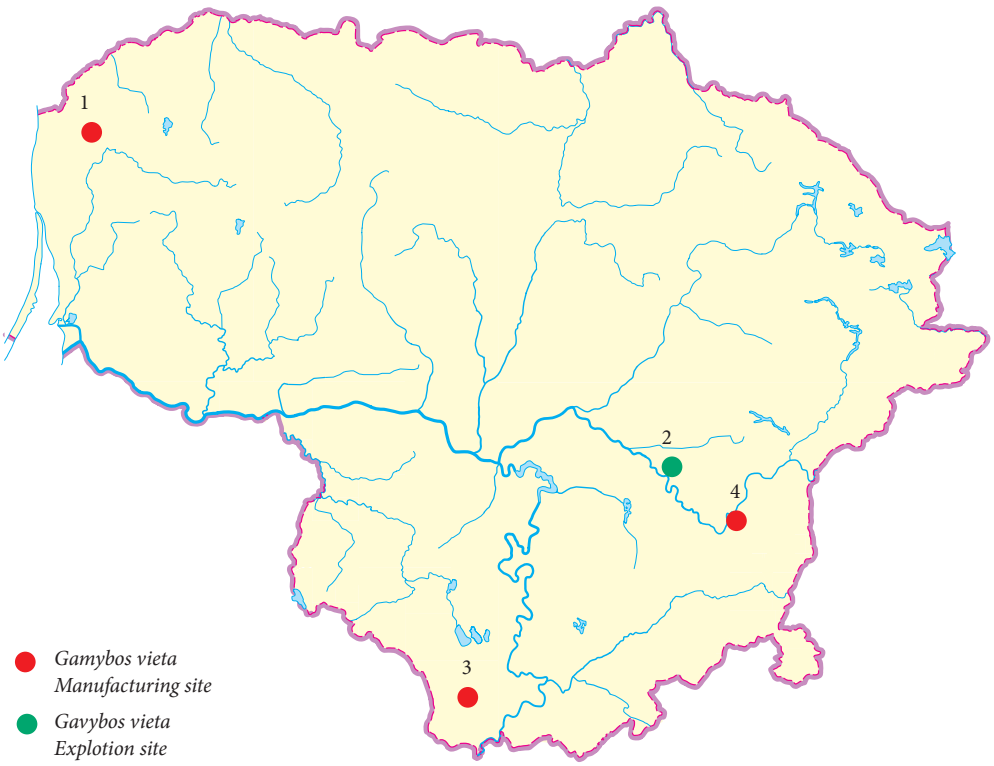

Gamybos vieta
Manufacturing site

Gavybos vieta
Explotion site

1. *Kašučiai*
2. *Kernavė (žr. IX)*
3. *Veisiejai*
4. *Vilnius (žr. IX)*

Birutė Lisauskaitė

Plytų gamybos vieta Trakuose, Galvės gatvėje 10

2013 m. rudenį Trakų senamiestyje (UK 17114, U18), Galvės gatvės akligatvyje, būsimos vandentiekio ir fekalinių nuotekų 156 m ilgio trasos atkarpoje buvo atlikti žvalgomieji tyrimai. Jų metu iškasti 4 šurfai bei dvi perkasos – iš viso 39,75 m^2 dydžio bendras plotas.

Tyrinėjama teritorija, istorinėje literatūroje vadinama Užtilte, yra į Š nuo Trakų miesto pusiasalio, su kuriuo ji nuo seno sujungta Geležiniu, arba Karaimų tiltu, esančiu dabartinėje Karaimų gatvėje. Apie ankstyvąjį tiriamos teritorijos naudojimą turima nedaug duomenų, tačiau neabejojama, kad tuo metu, kai Trakus valdė Lietuvos didysis kunigaikštis, Užtiltė buvo jo dvaro didikų valdoma teritorija. Užtiltėje buvusį dvarą Jono Radvilos brolis Mikalojus Radvila, Trakų (1505–1510 m.), o vėliau Vilniaus vaivada, dovanojo savo siuvinėtojui Lorencui Dzievčepolskiui. Greičiausiai nuo jo vardo ir kilo Liorencavo palivarko, buvusio dabartinės Žaliosios gatvės teritorijoje, pavadinimas. 1 600 m. kartografo Tomo Makovskio Trakų miesto graviūroje (1 pav.) buvo pavaizduota ne tik Didžioji (dabar Pusiasalio), Mažoji (dabar Salos) pilys, bet ir Užtiltė. Nors atrodo, kad minėtoje graviūroje Užtiltės PR pakrantės (dabar Galvės gatvė) užstatymas kiek padidintas, vertinant T. Makovskio kartografavimo tikslumą, galima teigti, kad ši pakrantė tuomet jau buvo gyvenama. Svarbu paminėti, kad Trakų apymiesčio formavimuisi įtakos turėjo 1557 m. vykdyta Valakų reforma. Kai kurie istoriniai duomenys leidžia manyti, kad Užtiltėje Valakų refomos metu buvo suformuota žemdirbiškoji žemėvalda, kuri išlaikė tam tikras teritorijos naudojimo daržininkystei ar ganykloms tradicijas iki pat XIX a. pabaigos.

1 pav. Trakų miesto graviūra. T. Makovskio graviūros kopija, 1660 m.

Fig. 1. An engraving of Trakai. A copy of the engraving by T. Makowski, 1660

2 pav. Trakai 1939 m. A. Navaičio asmeninis archyvas.

Fig. 2. Trakai in 1939.

Įvertinant Trakų miesto urbanistinę ir istorinę raidą galima teigti, kad miesto plotas iš esmės nesikeitė iki 1846 m. Trakų miesto plano rengimo. XVII–XVIII a. Užtiltės užstatymas koncentravosi dabartinių Žaliosios ir Galvės gatvių teritorijoje. Minėtas 1846 m. planas kaip ir kitas, 1854 m. planas, niekada nebuvo parengtas, tačiau paskatino nagrinėti ganyklų, pievų dalijimo į sklypus klausimą bei davė pradžią dabartinės Užtiltės teritorijos urbanizavimui. XIX a. pabaigoje aukščiausioje Užtiltės vietoje buvo pastatyta miesto skerdykla ir kai kurie namai Karaimų gatvės tolimesnėje atkarpoje.

Susiformavo ir tuometinių senųjų Plomėnų – Aukštadvario bei Vievio gatvių sankryža. XX a. pradžioje buvo užstatyta teritorija, esanti šalia Karaimų gatvės. Pagrindinė to priežastis – labai drėgna pakrantė. Tai matyti ir karo lakūno – žvalgybininko Antano Navaičio 1939 m. lapkričio 1 d. nuotraukoje (2 pav.).

Greta tiriamo sklypo archeologiniai tyrimai atlikti 1989 m. (vadovė B. Lisauskaitė). Jų metu rasta daug plytų duženų, plytų broko bei kalkių „pūdymo" duobės liekanos. Be to, kultūriniame sluoksnyje rasta pavienių XVI–XVII a. buitinės keramikos fragmentų. 2006 m. žvalgomieji tyrimai vykdyti Galvės g. 4 sklype, Galvės gatvės ŠV pakraštyje (vadovas A. Vaicekauskas), kur rastas 2,8 m storio kultūrinis sluoksnis. Sklypo P dalyje, t. y. Galvės gatvės trasos link, šurfe 1, 1,6 m gylyje, šurfe 2, 1,76 m gylyje rastas 76–92 cm storio XVI a. pabaigos – XVII a. kultūrinis sluoksnis su to laikotarpio buitine ir statybine keramika. Rasti perdegę, deformuoti plytų fragmentai ir didelis jų nuolaužų kiekis leido teigti, kad „netoliese nuo sklypo Galvės g. 4 galėjo būti plytų gamybos vieta". Šurfe 4 0,68–1,2 m gylyje nuo paviršiaus rastos XX a. I pusės kalkių degimo krosnies liekanos. Tyrimų išvadose buvo nurodyta, kad sklype Galvės g. 4 „šurfų 1 ir 2 vietoje, apie 1 m nukasus archeologiškai nevertingus sluoksnius, ateityje reikalingi išsamesni archeologiniai tyrimai". Deja, platesnės apimties tyrimai nebuvo atlikti. Objektas sunaikintas XXI a. pradžioje statant sodybos Galvės g. 4 pastatus. 2010 m. žvalgomieji tyrimai vykdyti Galvės g. 6, t. y. nagrinėjamo sklypo PR pusėje (vadovas U. Budvydas). Tyrimų metu kultūrinio sluoksnio ar archeologiniu požiūriu vertingų radinių nerasta. Šurfuose 4, 5, 12 rastas plonas kalkių sluoksnis, kurį archeologas sieja su sklypo Galvės g. 4 teritorijoje rasta kalkių degimo krosnimi. Be to, sklypo R dalyje fiksuotas supiltinis molio sluoksnis su plytų duženomis ir nedideliais jų fragmentais. Tyrimų išvadose autorius nurodė, kad „ateityje, prieš vykdant žemės judinimo darbus Galvės g. 6 aplinkoje turi būti atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrimai". Deja, šia archeologo rekomendacija irgi nesivadovauta gretimame sklype klojant dujotiekio, elektros ir vandentiekio tinklus.

2013 m. žvalgomųjų tyrimų metu šurfo 1 aplinkoje, kuris iškastas Galvės gatvės akligatvio Š gale, ties sklypo Galvės g. 10 riba, surasta molio pūdymo duobė. Jos paviršius aptiktas 1,05 m gylyje nuo dabartinio gatvelės paviršiaus. Kasant trasą nustatyta, kad duobė galėjusi būti apie 6,5 m skersmens. Tyrimų metu rasti bent du pūdyto molio horizontai, kurie skyrėsi spalva. Tai gali būti susiję arba su molio kasybos vieta, arba su pūdymo procesu. Molis buvo supiltas ant 40 cm storio natūraliai susiformavusio durpių sluoksnio. Gali būti, kad pūdymo duobei įrengti buvo panaudota ežero pakrantės reljefo dauba.

Tirtuose šurfuose ir žvalgomosiose perkasose rastame molio sluoksnyje aptikta daug raudonų plytų ir lovinių, plokščiųjų bei olandiškų čerpių duženų. Plytos dviejų formatų. Vienos be braukų, 12x6,7; 11,5x6,7 cm dydžio. Tokių išmatavimų plytos gamintos XVI a. II pusėje – XVIII a. II pusėje. Kitos plytos – su braukomis, 13x7,5; 13,8x7,5 cm dydžio. Plytų masėje kaip liesiklis gausiai naudotas šamotas. Tokio formato plytos gamintos XV a. pabaigoje – XVII a. viduryje. Dalis plytų ir čerpių perdegę ir deformuotos. Pagal tyrimų metu rastus plytų ir čerpių fragmentus galima teigti, kad šioje plytinėje plytos ir čerpės buvo gaminamos XV a. pabaigoje – XVIII a. Sprendžiant pagal ankstesnių archeologinių tyrimų medžiagą, galima teigti, kad kartu su plytomis čia galėjo būti gaminamos ir degamos kalkės.

Žvalgomojoje perkasoje I, 1,1–1,2 m gylyje nuo žemės paviršiaus rastas XVI–XX a. permaišytas kultūrinis sluoksnis su pavieniais buitinės keramikos fragmentais. Perkasoje II surasta daug daugiausia buitinių šiukšlių. Tai XXI a. kultūrinis sluoksnis.

Ceramics workshop place at Galvės St. 10, Trakai

In 2013, an evaluation (4 test pits and two trial trenches, a total of 39.75 m^2) was conducted at the site of a 156 m long segment of a planned water and sewerage trunk line in dead–end Galvės street in the Užtiltė district of Trakai (Figs. 1, 2). A clay extraction pit that could have been about 6.5 m in diameter was found in test pit 1. Large quantities of red brick, pantile, flat roof tile, and Dutch roof tile fragments that attest to the presence of a structural ceramics workshop in the late 15th–18th centuries were collected in all of the test pits.

Birutė Lisauskaitė

Keramikos degimo krosnis Veisiejuose

2013 m. buvo tęsiami 2012 m. pradėti archeologiniai tyrimai Veisiejų dvaro sodybos (UK 270) ir Veisiejų miesto istorinės dalies (UK 17121) teritorijose (žr. *ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 446–448), realizuojant „Santarvės aikštės, gatvių rekonstrukcijos ir automobilių aikštelės statybos“ bei „Veisiejų kultūros namų pastato rekonstrukcijos S. Dariaus ir S. Girėno g. 33“ projektus. Rekonstruojant pėsčiųjų takus 423 m^2 dydžio aikštės su aukuru ir skulptūrų parku teritorijoje bei rekonstruojant teritoriją tarp Veisiejų parapinės bažnyčios šventoriaus PV atkarpos ir J. Neimonto bei Vytauto gatvių, žemės darbai vykdyti buvusio sampilo lygyje. Jų metu kultūrinio sluoksnio ar pavienių radinių neaptikta.

Žvalgomieji tyrimai vykdyti numatytos rekonstruoti automobilių aikštelės šalia Veisiejų dvaro sodybos rūmų ŠV fligelio (dabar Veisiejų regioninio parko direkcija) vietoje. Iškasti šeši 1,5x1,5 m dydžio šurfai ištiriant bendrą 13,5 m^2 dydžio plotą. Rastas supiltas griuvenų sluoksnis iš dvaro sodybos rūmų teritorijos bei iki dvaro sodybos parko įrengimo natūraliai susiformavęs miškožemis. Žvalgomieji tyrimai taip pat vykdyti naujai įrengiamos vaikų žaidimo aikštelės teritorijoje Veisiejų dvaro sodybos parke. Iškasti 9 šurfai: 8 iš jų – 1,5x1,5 m, vienas – 2x2 m dydžio. Čia ištirtas bendras 22 m^2 plotas. Numatytos įrengti vaikų žaidimo aikštelės teritorijoje rastas tik natūraliai susiformavęs miškožemio sluoksnis.

2013 m. tęsti detalieji tyrimai Veisiejų miesto kultūros namų pastato priestato vietoje, S. Dariaus ir S. Girėno g. 33. Ištirtos 4 perkasos, kurių bendras plotas – 203 m^2. Per dvejus tyrimų metus čia ištirtas 423 m^2 dydžio plotas, t. y. visas plotas, reikalingas kultūros namų priestatui statyti. Veisiejų kultūros namų priestato vietoje detaliųjų archeologinių tyrimų metu rastas XVII a. vidurio – XX a. I ketvirčio kultūrinis sluoksnis. Vėlyviausiam dvaro sodybos egzistavimo laikotarpiui, t. y. XIX–XX a. I ketvirčiui, priskiriami 2012 m. tirtose perkasose I, III ir perkasoje IX rastų ūkinės paskirties pastatų 1 ir 4 pamatų fragmentai. *Pastato 4* pamatas mūrytas iš akmenų, rištų cemento skiediniu. Šiam laikotarpiui priskiriami ir akmeniniai grindiniai, surasti perkasose III ir IX, greičiausiai susiję su šiais pastatais. Šio laikotarpio statiniai buvo pastatyti atlikus didelės apimties kiemo paviršiaus lyginimo darbus.